

2:6 Danmarks største strandingskatastrofe

Celine: Der er stille på engen. Havet har endelig trukket sig tilbage. En fugl hopper forvirret omkring, og midt i det hele ligger et enormt skibsskrog af jern, skyllet op på den mudrede jord. "Hope" står der i en bue hen over stævnen. En gruppe lokale mænd nærmer sig skibsvraget. De leder efter overlevende. De kan se, at flere af skibets master er knækkede, og resterne af iturevne sejl blafrer i brisen. En af mændene kravler op på jernskroget, der giver en faretruende lyd fra sig. "Er der nogen?" råber han. Men der er kun lyden af hans egne fodtrin og skrogets knirken. Så hører han en skrabende lyd. Den kommer nede fra kahytten. Uanset hvor du befinder dig i Danmark, er der aldrig mere end 50 kilometer til kysten. Og du forbinder måske havet med hyggelige sommerdage på stranden. Men stigende vandstande og voldsommere vejr gør det mere og mere risikabelt at leve tæt på havet. Og det er især stormfloderne, der truer de danske kyster, men stormfloderne er et fænomen, danskerne har kæmpet mod i århundreder. Og i denne podcast fortæller vi de dramatiske fortællinger om nogle af danmarkshistoriens største stormfloder og undersøger, om disse katastrofer har ændret vores måde at leve på. I første afsnit fortalte vi om stormfloden i 1872 set fra landsiden. I dette afsnit skal vi til havs, for den samme storm er også skyld i Danmarks største strandingskatastrofe nogensinde. 260 skibe forliser, og op mod 200 søfolk mister livet i dansk farvand. Mit navn er Celine Klint, og jeg er journalist. Og i dette afsnit skal du med til den lille Nyord, der ligger lige mellem det sydlige Sjælland og Møn. For her på Nyord finder en af de største og mest gådefulde strandinger sted. Det skulle blive op til hård kuling i dag?

Kjeld: Ja, jeg kan høre det på mine ører. Det larmer i øret.

Celine: Det larmer også her i mikrofonen. Ved et vindblæst fugletårn midt i marsklandskabet på den lille ø, Nyord, mødes jeg med Kjeld Ejdorf, der har brugt de sidste tredive år af sit liv på at undersøge, hvad der egentlig skete dengang under Danmarks største stormflod. Skal vi starte med at gå herop og kigge? Nu går vi op i fugletårnet. Og så er Kjeld også forfatter til bogen "Stormfloden den 13. november 1872". Der er meget godt her. Kjeld, vil du ikke beskrive, hvad det er, vi står og kigger udover?

Kjeld: Vi kigger ud over de store marskarealer her, der hører med i kanten af Nyord, hvor der om sommeren er kvæg, der går rundt, men også mange fugle. Et fuglereser-

vat. Og nogle gange er der oversvømmet, og andre gange så er der mere tørt, alt efter hvordan vandet er udenfor ved kysten.

Celine: Hvordan har der ser ud her i 1872?

Kjeld: Alt har været oversvømmet, og man har ikke kunnet se, hvad der var hav, og hvad der var land. Vandet gik ind over det hele og brusede ind over. Blandt andet var der jo det store skib "Hope", et engelsk skib - en jernbark, som havde et jernskrog, men ellers var et almindeligt barkskib. Det kom ind her med 18 mand.

Celine: Det er den 11. november 1872. Det britiske skib med det skæbnsvangre navn "Hope" er på vej fra Skotland til Polen med lasten fuld af sild. Det er et firmastet sejlskib med et topmoderne jernskrog, der beskytter besætningen på 18 mand, de 2.000 tønder sild og skibshunden. Sydvestenvinden har blæst dem til Østersøen, men nu er vinden loddet af, og de ligger helt stille. Kaptajnen har fortrukket sig til sin kahyt. Han sidder med den lille skibshund på skødet og kigger ud ad vinduet. De er efterhånden ved at være fuldstændig omringet af skibe, der også ligger og venter på vinden, og en klaustrufobisk følelse begynder at snige sig ind på ham.

Kjeld: Der om efteråret kommer skibene op fra de nordsvenske havne med trælast, og det er sidste gang inden isen lukker for trafikken. Man kunne ikke dengang sejle med is, fordi det var sejlskibe, og der var ikke nogen maskinkraft, der kunne bryde isen. Så derfor skulle de hente trælasten og ned sidste gang her forbi Danmark og til engelske og franske og hollandske havne og aflevere trælasten. Derfor var der mange, der lige på dette tidspunkt var på vej hjem. Så der var måske flere hundrede trælastskibe ude i Østersøen. Og så kommer de her forbi, fordi vinden kuler op og bliver til en orkan. De har været ude omkring Bornholm og været i læ for sydvestlige vinde. Og så skifter vinden.

Celine: Månen lyser dækket op, og kaptajnen på "Hope" tænder sin aftenpibe. Han kigger ud over den mørke vandoverflade og nikker tilfreds, for han ser, at havet er begyndt at kruse op i små bølgeskulp. Efter de to lange stille døgn er vinden endelig tilbage, og den blæser endda fra nordøst. Kaptajnen gør tegn til styrmanden. De sætter sejl og sætter kursen mod syd mod Polen.

Kjeld: Vinden kuler op og bliver til en orkan. De har været ude omkring Bornholm og været i læ for sydvestlige vinde. Og så skifter vinden. Nu må de denne vej forbi. Og så får de rigtig medvind. De får så meget medvind, så de ikke kan klare at styre. De kan ikke føre sejl. Og når de ikke kan føre sejl, så kan de heller ikke styre rigtigt.

Celine: Alle mand må på dækket på "Hope", selvom det stadig er bælgmørkt. Vinden river og flår i sejlene. En matros står i masten og råber til kaptajnen, men de kan næsten ikke høre hinanden. Alligevel står det klart, at de må tage de øverste sejl ned. Nu regner og sner det en lille smule, tror jeg.

Kjeld: Og jeg vil sige, at det jo sådan set næsten passer meget godt med det vejr, der var onsdag den 13. november 1872. Temperaturen er 0 grader, og det stormer. Det er jo et 24-timers job. De kan ikke sådan ligge nede og sove, og deres fingre er fuldstændig stivfrosne, og de er også gennemblæste. Så hvis de skulle op der i starten og ordne sejlene, så ville de komme derop og svinge med masterne frem og tilbage. Sådan en svingning ville måske være en 10-20 meter. Og der skulle de så stå på nogle jernkæder og læne sig ind over disse rær og samle sejlene ind med stivfrosne fingre og ordne det, så de kunne kravle ned igen, og skibet kunne være klar til at tage imod stormen.

Celine: Jeg har allerede stivfrosne fingre af at holde denne mikrofon, så jeg kan nærmest ikke engang forestille mig, hvor slemt de har haft det.

Kjeld: Nej.

Celine: Op ad dagen den 12. november buldrer stormen med endnu stærkere kraft. Bølgerne slår ind over dækket, og skibet er hele tiden ved at ryge ud af kurs. Kaptajnen har været oppe hele natten og kigger nu på søkortet endnu en gang. De har kurs mod Møn og Stevns, og hvis stormen flår dem i den retning, er der fare for, at de kan blive knust mod klinterne.

Kjeld: Man skal ikke strande på de klinter. De må prøve at undgå dem. De kaster anker og driver afsted, fordi ankrene slæber hen over havbunden, fordi orkanen er så kraftig. Bølgerne er høje, og bølgerne slår ind over skibet. Og de må opgive det. Og til sidst må de sørge for, at ankrene ikke hænger og slæber efter dem.

Celine: Hen mod aftenen den 12. november 1872 er Østersøen et kaos af tårnhøje bølger og skibe, der desperat forsøger at holde sig oven vande. De mange skibe fra Danmark, Norge, Sverige og Storbritannien, der har ligget og ventet på vind i flere dage, vælter nu rundt mellem hinanden og forsøger at undgå at støde sammen.

Kjeld: Jeg har set, at man har beregnet bølgerne under sådan en orkan i danske farvande til at være 12-14 meter høje. Og det vil sige, at der fra den øverste kant af en bølge til den nederste dal er 14 meter. Og når sådan noget sker og ruller hen over et skib, så skyller vandet ind over dækket. Og for de skibe, der også havde trælast ombord - som dels ligger i lasten, men også oppe på dækket - bliver det ligesom for meget. Så bliver vægten for stor, når vandet slasker ind.

Celine: De tårnhøje bølger får skibene til at gynges og vugges og truer med at få dem til at krænge over og kæntrere. Og vægten af den tunge skibslast får skibet til at vugge endnu voldsommere, så på flere af fragtskibene frigør besætningen lasten fra dækket og smider den over bord. Lange træplanker og andre tunge ting bliver kylet i havet for at redde besætningen. Men det viser sig også at være farligt. For havet skyller de tunge træplanker retur over dækket og sender livsfarlige slag i retningen af sømændene. På "Hope" er matroserne flere gange ved at blive skyllet over bord. Så et par af dem surrer sig fast til rælingen for ikke at ryge i vandet. Skibshunden løber forvirret omkring. Kaptajnen tager fat i hunden og låser den inde i sin kahyt. Og så kalder han mandskabet sammen til skibsråd midt i den buldrende blæst. Besætningen samler sig omkring ham på dækket, mens de klamrer sig til tove, kroge og reb. De bliver nødt til at lægge en ny plan. Okay, så der har været kaos ude på havet?

Kjeld: Kaptajnen og styrmanden ved jo godt, at nu gælder det. Og de folk, der har været oppe i masterne og rundt på skibet, de ved, at nu gælder det. Nu gælder det altså. Så har kaptajnen indkaldt til skibsråd. Og det betyder, at han tager styrmanden og et par af de mest betroede eller erfarne folk og siger til dem: "Jeg tror, vi bliver nødt til at strande. Hvad siger I?"

Celine: Besætningen på "Hope" er ikke helt enige om, hvad de skal gøre, og de deler sig i to lejre. Den ene lejr mener, at de skal strande: altså forsøge at sejle mod land. For de mener, det er for farligt at blive på havet med bølger på størrelse med kirketårne. Den anden lejr mener, at det er for farligt at sejle mod kysten og lade sig strande med

den fart, bølgerne slår med. For de kan blive knust mod de hårde klinter ved Møn og Stevns. Men kaptajnens ord er lov, og han mener, at de skal styre ind mod land og strande. Han har studeret søkortet nøje, og selvom det er umuligt at se præcis, hvor de er midt i stormen, så er han overbevist om, at de kan styre uden om klinterne ved Møn og Stevns og ramme en blød kyst. Så styrmanden indfinder sig ved roret.

Kjeld: Så må de bare se i øjnene, at de vil komme til at strande. Men det var en sømands lod. Han vidste aldrig, hvordan tilværelsen ville blive, eller livet ville ændre sig. Det var farligt at sejle.

Celine: "Hope" styrer med høj fart mod kysten. Og så begynder det at sne og hagle, og nattemørket sænker sig over det inferno af vragsdele, tømmer og forliste skibe, der udspiller sig rundt om "Hope" ude på Østersøen.

Kjeld: Når det stormer sådan, og ingen skibe kan føre sejl, og udsigten fra skibene er dårlig, det er dårligt vejr, og sigtbarheden er ringe, og de får vandstøv i øjnene hele tiden, så kan de ikke orientere sig og bliver ligesom diffuse. Så vil alle skibene jo prøve på at sejle så godt som muligt og styre så godt, som de tror, det er muligt. Men mange skibe rammer jo også hinanden.

Celine: Ser man Østersøen oppefra, vil man se et virvar af skibe, der hvirvler rundt i det oprørte hav. Ikke langt fra "Hope" ligger det danske fragtskib "Castor". Den danske kaptajn tørrer sne af sin kikkert og spejder ud over Det Sorte Hav. Så giver det et glib i ham. Ud af nattemørket farer et stort skib frem med kurs lige mod dem. Næsten som et vildt dyr. Det er "Hope". Styrmanden på Castor kan ikke nå at vende skibet, så han må slippe roret og bremse op. Akkurat i tide til at undgå at ramle sammen med "Hope". Kun en åres afstand er der imellem de to skibe. Og "Hope" rammer med kølen direkte ind mod den oversvømmede eng på Nyord.

Kjeld: Og da de så lander herude, så går der panik i folk, fordi blæsten og vinden og regnvand og søvand suser om ørene på dem. De kan nok ikke rigtig orientere sig. De er bange for, at skibet forliser, og at det måske vælter, og at det bliver ødelagt fuldstændig. Derfor beslutter de, at de må gå i deres både for at frelse livet. Det er jo den eneste chance, de har.

Celine: Kaptajnen giver tegn til at kaste redningsbådene i vand. Besætningen dumper i én for én. Men lige som han selv skal til at svinge støvlen over rælingen, kommer han i tanke om skibshunden nede i hans kahyt. Så kaster han et sidste blik mod kahytten, vender sig om og forlader skibet.

Kjeld: Og da de så går i bådene, viser det sig, at det faktisk er farligere at sejle over så lavt vand, som der er her. Der er måske kun et par meter vand herude. Havde det været ude på Østersøen, havde det måske været lettere. Men her vælter de. Og begge deres både - de har nok haft to, i hvert fald, eller tre, måske - de forliser.

Celine: Alle 18 mand om bord på "Hope" forsvinder i bølgerne den nat. Målt i menneskeliv er det det største tab på et enkelt skib under strandingskatastrofen i 1872. Og det er også den mest gådefulde stranding. For hvorfor gik besætningen i redningsbådene midt i den buldrende storm, når de nu var så tæt på land?

Kjeld: Det er noget, man har talt om senere. Hvorfor gik de egentlig bådene? Der kan være ét svar som er, at de kom fra England. Og Englands kyster er hårdere end de danske sandstrande, så derfor har de tænkt, at hvis de rammer hård kyst - som de jo godt kunne, hvis de havde været lidt længere henne, for så havde de ramte Møns Klint - så havde de været nødt til at gå i bådene. For skibet ville blive slået i stykker, når det kom ind på sådan en hård kyst.

Celine: Kaptajnen traf altså de rigtige beslutninger lige indtil til allersidst, og denne ene sidste dårlige beslutning fører til, at de allesammen mister livet.

Kjeld: Bagefter kan man godt se, at der kun var én beslutning, der var den rigtige. De skulle være blevet på skibet. Så havde de været frelst ligesom skibshunden. Men det havde de ikke tænkt over og kunne ikke tænke over. Og måske har de fået at vide, at nu måtte de bare se at komme af sted. Så det er en stor tragedie. Det er 18 mennesker. 18 søfolk, der har familie hjemme i England og Skotland.

Celine: Endelig stilner vinden af. Fra Køge Bugt i nord til Nyord og Møn i syd ligger de strandede skibe som knuste perler på en snor. Et af dem er "Hope". Det store jernskrog rager op mod himlen i marsken, så de lokale bjærgningsarbejdere ikke kan undgå at få øje på det. De gennemsøger skibet, men det eneste tegn på liv, de finder, er skibshun-

den. I alt strander 265 skibe på de danske kyster, og op mod 200 søfolk mister livet. Mange er forsvundet for altid i bølgerne.

Kjeld: Jeg så engang på Søfartsmuseet oppe i Helsingør, at der stod en sentens, der stammede fra det gamle Romerrige. Der stod "Det er nødvendigt at sejle. Det er ikke nødvendigt at leve." Og det er jo rigtig nok. Hvis man skal leve, så skal man jo sejle. Men man skal jo ikke leve altid, nødvendigvis.

Celine: "Det er nødvendigt at sejle, men det er ikke nødvendigt at leve"?

Kjeld: Det er et 2.000 år gammelt citat fra en eller anden gammel romer.

Celine: Måske har de også tænkt det ude på Østersøen på "Hope". De to tusinde silde-tønder, som "Hope" har i lasten, bliver sammen med meget af det andet vraggods, som strandingskatastrofen efterlader, solgt på strandingsauktion. Og i mange årtier efter hedder det på Nyord, når en af de lokale køber noget fint, at det er købt for "engelsk-mandens penge". Og en af disse strandingsauktioner blev afholdt i Stege på Møn, og der tager vi til nu. For måske er minderne om stormfloden i 1872 år gået i arv til de næste generationer. Goddag.

Jan: Dav.

Celine: Hej. Er det din båd?

Jan: Det er et ikke. Jeg skal bare lige have skiftet noget node.

Celine: Hvad skal du skifte?

Jan: Skifte noget node.

Celine: Nå for fanden. Nede på havnen i Stege møder jeg Jan, der er ved at reparere en båd. Danmarks største strandingskatastrofe i 1872, er det noget, du har hørt om?

Jan: Jamen, det har jeg da hørt om. Bare læst om det fra gammel tid.

Celine: Der var jo simpelthen 265 skibe, der strandede og forliste.

Jan: Ja, nu er jeg jo midt i noget arbejde.

Celine: Nå, hvad skal du nå?

Jan: Jeg skal nå flere ting. Jeg er nødt til at holde mig til min planer. Ellers går det ikke.

Celine: Ja, men det kan jeg da godt se.

Jan: Ellers så bliver der flere strandinger. Ej, du må prøve rundt omkring. Der er nogen dernede.

Celine: For at undgå flere ulykker på havet lader jeg Jan arbejde videre på båden og fortsætter ned langs havnen. Og her bliver jeg stoppet af en mand med en gammeldags herrehat. Jamen, jeg er ved at undersøge strandingskatastrofen i 1872.

Gorm: Det er overstået. Er du en af disse film-filejser eller sådan noget, eller hvad laver du?

Celine: Jeg laver en podcast for Nationalmuseet.

Gorm: Åhr, hvor herligt mand!

Celine: Men har du hørt om strandingskatastrofen?

Gorm: Ja, det ved Gud. Dengang jeg boede på Lolland, har jeg skrevet et meget berømmet egnsspil om hele molevitten.

Celine: Af alle de mennesker, jeg kunne møde på havnen her i Stege, møder jeg en mand, som har skrevet et teaterstykke om stormfloden i 1872.

Gorm: Og det var meget rørende, fordi der var folk, som kunne huske, hvordan deres bedsteforældre dit og dat og alt sådan noget.

Celine: Hvad kunne de huske?

Gorm: Jamen, der var en gammel mand, som fortalte mig, at han havde hørt, at lige derude, da vi kom - og vores gård lå sådan lige på en lille knold, som man ikke kunne se i landskabet, men den blev efter sigende ikke oversvømmet dengang. Men han kunne huske, at der kom en gammel mand løbende. Sådan sjæppende, fordi havet kom ind. Og så råber manden "Søen, hun er her som aldrig før!" Jamen det var meget smukt. Og der er musik til, som komponisten Gunner Møller Pedersen lavede. Altså, vi lavede en historie, der handlede om kærlighed og dit og dat. Og så pludselig bryder det hele sammen. Og så ender det med denne enorme katastrofe. Og så er det altså, at Lolland tager sig sammen og bliver et af Danmarks mest moderne steder. Det kan man jo ikke se nu, men det førte til alt dette sukkerroe-halløj. Ikke så charmerende en natur, som det var dengang, hvor det var sådan et hyrdeland. Dane-mar betyder sådan en marsk med masser af dyr og fugle og sådan noget.

Celine: I kølvandet på stormfloden bliver der bygget diger langs de udsatte kyster, og det forandrer landskabet fuldstændigt, så det nu bliver muligt at dyrke landet og bosætte sig i de områder, der før var oversvømmede. Men selv om det er 150 år siden, at stormfloden vendte op og ned på livet her, ligger den stadig lige under overfladen. Du har lyttet til andet afsnit af Stormflod. I næste afsnit rejser vi mod vest helt ud til kanten af det frådende Vesterhav. Vi skal nemlig til Agger Tange. Stormflod er produceret af Mono Mono for Vores Tid. Udvikling og tilrettelæggelse af Louise Trier Petersen. Lyddesign er af Mikkel Rønnau. Redaktør er Rune Sparre Geertsen. Og mit navn er Celine Klint. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.